

O'ZBEKISTONDA INSON HUQUQ VA ERKINLIK LARI KAFOLATINING YARATILISHI**Pirnazarova Gulnoza Feruz qizi****Ochilova Farangiz Behzod qizi**

SHDPI Xorijiy til yo`nalishi 1-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson huquqlari va erkinliklarini kafolatining yaratilishi, O'zbekistonda hayot erkinligi, tashkiliy-huquqiy bazasini mustahkamlash, mamlakatimizda sud tizimining mustaqilligi, mamlakatimizda jinoyat ishlarini tergov qilish faoliyati va boshqalar haqida gapirish mumkin.

Kalit so`zlar: huquq erkinliklari, oliy qadriyatlar, diniy e'tiqod erkinligi, axborot sohasini tubdan isloh qilish, ijtimoiy himoya organlari faoliyati.

Kirish; So`nggi to`rt yilda O'zbekistonda inson, uning hayoti, erkinligi, sha`ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadigan demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyatini shakllantirish borasida aniq maqsadga yo`naltirilgan tizimli chora-tadbirlar hayotga tatbiq etilmoqda. O'zbekiston tarixining mustaqillik yillari avvalgi davrdan farqli o'laroq aynan istiqloq tufayli yurtimizda inson huquqlari va erkinliklari kafolati uchun zarur shart-sharoitlar yaratilgani bilan alohida ajralib turadi.

Avvalo shuni aytish kerakki, bu O'zbekiston Konstitutsiyasida o'z ifodasini topdi. Unda eng oliy qadriyat sifatida davlat va ijtimoiy tizim emas, balki inson huquqi kafolatlan qo'yildi. Konstitutsiyaning 13-moddasida "O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha`ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi",-deb belgilab qo'yildi.

Shuningdek, Konstitutsiyaning ikkinchi bo'limi "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari",-deb atalishining o'zi asosiy qonunning insonparvarligini ko'rsatadi. Uning har bir moddasida fuqarolikka ega bo'lish va uni yo'qotish asoslari, shaxsiy huquq va erkinliklar fuqarolarning siyosiy huquqlari, ularning kafolatlanishi o'z ifodasini topgan. O'zbekiston Respublikasi hududida istiqomat qiluvchi fuqarolar hayotning barcha sohalarida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, madaniy, huquqiy va boshqa munosabatlarda bir-birlari bilan teng huquqqa ega bo'ldilar. Ayrim shaxslarning foydalanishi lozim bo'lgan imkoniyatlar qonunda belgilanib, ular faqat ijtimoiy adolat prinsiplari asosida bo'lishi ko'rsatib qo'yildi. Ayniqsa fuqarolarning istagan dinda e'tiqod qilishi yoki qilmasligi qonun bilan kafolatlanib, o'zlarining ixtiyoriga berilgan bo'lib, bu huquqlarning amalga oshirilishi meyoriy qonunlar bilan mustahkamlandi. Jumladan, fuqarolarning dinga munosabati O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonun bilan tartibga solindi, hamda ularning daxlsizligi ta'minlanmoqda.

Istiqloq yillaridagi kata yutuqlardan biri shundaki, O'zbekistonda shaxs erkinligi, inson huquqlarining muhofazasi va kafolati, e'tiqod va mehnatni erkin tanlash huquqi, ta'lim olish, ijtimoiy muhofazava boshqa imkoniyatlar qonun bilan himoya qilinadigan bo'ldi. Bu borada shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi qiyin va ziddiyatli bir paytda mamlakatimizning turli sarhadlariga yaqin joylarda urushlar ro'y berib, begunoh odamlar qurbon bo'lib, sarson-sargardon kishilar ko'payib borayotgan bir sharoitda O'zbekistonda inson uchun eng oliy ne'mat – yashash huquqi va osoyishta hayot kechirish huquqi to'la ta'min etildi. Bir so'z bilan aytganda huddi ana shu murakkab yillarda O'zbekistonda umuminsoniy qadriyatlarining ustuvorligi yanada mustahkamlanib, yangi demokratik jarayonlar odamlar ongi va qalbi oraqli o'tkazilib, hayotga tobora chuqurroq kirib bora boshladi.

Istiqloq yillarida fuqarolarning huquqlarini aks ettiruvchi, himoya qiluvchi, ularning turli sohalardagi faoliyatini tartibga soluvchi 300dan ortiq qonun va Parlamentning Qonunga tenglashtirilgan qarorlari tizimi vujudga keldi. Bir yarim mingdan ortiq Prezident farmoni va Vazirlar

Mahkamasining qarori qabul qilinganligi ayni ana shu tarixan juda qisqa vaqtda amalga oshirilgan ishlar ko'lamini ko'rsatadi. Ularning aksariyati fuqarolar haq- huquqini muhofaza qilish, bozor munosabatlarini chuqurlashtirish va to'la qaror toptirish asosida fuqarolarning ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va siyosiy himoyalashni ta'minlashga qaratilgandir. Endi hamma gap ana shu qonunlar, qarorlar, farmon va farmoyishlarning hayotga to'la tadbiriq etilishiga, ularning og'ishmay ishga tushirilishiga qolgan. Bu fuqarolar turli tabaqasi ma'naviy-axloqiy yetuklik darajasidan tortib, ularning tub islohotlar mohiyatini chuqur anglashi, yangilanayotgan jamiyat tamoyillarini o'zlashtirish va keng miqiyosli siyosiy tayyorgarligiga bog'liq bo'lgan uzoq muddatli jarayondir.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng inson huquqlari bo'yicha rivojlangan demokratik mamlakatlar qo'llayotgan tamoyillarga sodiqligini namoyish etib kelmoqda. Respublikada mustaqillik yillarida inson huquqi va erkinliklariga doir bir qator xalqaro hujjatlar tan olindi va ular xalq orasida targ'ib qilina boshlandi. Ayni choqda O'zbekiston inson huquqlariga oid 30dan ortiq asosiy fakt va Konversiyalar kiritilgan. Bu borada shuni aytish kerakki, O'zbekiston 1996-yilning aprel oyida BMT komissiyasiga siyosiy va inson huquqlari bo'yicha Xalqaro Pakt normalarini bajarish borasida milliy maruza matnini taqdim etdi.

Mamlakatda inson huquqlari bo'yicha Komissiya faoliyat ko'rsatmoqda. 1995-yil, 23-fevralda Oliy Majlisning inson huquqlari bo'yicha vakili saylandi. 1995-yil 30-avgustida qabul qilingan "Fuqarolarning huquq va erkinliklarini buzuvchi harakat va qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish to'g'risida"gi qonun ham inson huquq va erkinliklari to'g'risidagi qonun hujjatlarini mukammallashtirishda muhim ahamiyatga egadir. Istiqloqning dastlabki kunlaridanoq davlat inson huquqlarini muhofaza etishga alohida e'tibor berganligi bejiz emas. Binobarin, ushbu tushuncha rivojlangan demokratik davlatlarda oliy qadriyat sifatida etirof qilib kelinmoqda. Mamlakatimiz prezidenti I.A.Karimov Oliy Majlisning 1996-yil 28-avgustida bo'lib o'tgan sessiyasida shu masalaga alohida to'xtalib, "navbatdagi muhim masala respublikaning qonun hujjatlarini inson huquqlari sohasidagi xalqaro me'yorlar va standartlarga muvofiq holga keltirishdir. Jahonda inson huquqlari sohasida 70 standart qabul qilingan. Bu hujjatlarda hukumatning o'z fuqarolari oldidagi majburiyatlar va ularga nisbatan qilishi shart bo'lmagan ishlar belgilab berilgan. O'zbekiston hozirda bu standartlardan 15tasiga qo'shilgan. Oliy Majlisning shu yo'nalishda faol ish olib borishi talab etilmoqda", - deb ko'rsatdi.

Shu bilan birga inson huquqlari bo'yicha Ozbekiston Respublikasi Milliy Markazining tashkil topishi O'zbekistonda inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr- qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanishining yana bir bor yorqin dalilidir. Bularning barchasi masalaning oliy davlat ahamiyatiga ega ekanligini, mazkur sohaga shaxsan Prezidentning o'zi e'tibor bilan qarayotganini ko'rsatadi. Inson huquqlarini himoya qilish hali tajribamizda bo'lmagan hodisa, biz uchun bu yangilik sifatida endigina turmush tarzimizga kirib kelayotganoi tufayli unga davlatning o'zi tashabbuskor va rahnamo bo'lmoqda. Bu mamlakatimizda g'oyat insonparvar siyosat mavjudligining natijasidir. Bu esa, O'zbekistonda insonning tabiat gultoji, olam saravri sifatida e'zozlanadigan jamiyat shakllanayotganidan dalolatdir.

Ayni choqda istiqloqlga erishilgandan so'ng mamlakatda inson huquqlari va erkinliklarini kafolatlashga qaratilgan qator amaliy tadbirlar ham o'tkazildi. Jumladan, 1996-yil may oyida "Fuqarolarni huquqiy himoya qilish va aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirish" mavzusiga bag'ishlangan respublika huquqshunoslari konferensiyasi bo'ldi. Unda qator dolzarb masalalar muhokama qilindi, tajribalar umumlashtirildi, 1996-1997- yillarga mo'ljallangan Dastur va tadbirlar rejasi, 1997-yil avgustida esa "Jamiyatda huquqiy nadaniyatni yuksaltirish milliy dasturi" qabul qilindi. Shuningdek, shu yili sentabr oyida Toshkentda Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining inson huquqlari bo'yicha milliy muassasalar kengash semenari ham o'z e'tiborini inson huquqlariga qaratdi. Seminar – Kengash qatnashchilariga Prezident I. Karimov murojaat etib shunday dedi; "Biz amalga oshirayotgan ishlarning eng muhim yo'nalishlaridan biri – davlat tomonidan ham, ijtimoiy tuzulmalar faoliyatini jadallashtirish bilan ham inson erki va huquqlarini muhofaza etishni ishchan tartibini barpo etishdir. Inson huquqlariga rioya etishning manitoringini va

bu jarayon ustidan nazorat o`rnatishni ta`minlaydigan milliy muassasalarni mustahkamlash huquqini himoya qiluvchi xalqaro tashkilotlar bilan aloqani kengaytirish muhim vazifalardan sanaladi”.

Yurtimizda inson huquq va erkinligini ta`minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarga hamohang tarzda faoliyat yuritayotgan inson huquqlari bo`yicha O`zbekiston Respublikasi Milliy Markazi ham shu kabi ezgu ishlarni amalga oshirishga harakat qilmoqda . O`tgan davr mobaynida mazkur Markaz o`z oldidagi o`ta dolzarb sanalgan milliy harakat rejasini tuzish , Konstitutsiyamiz , qonunlar va inson huquqlari sohasidagi umum e`tirof etilgan xalqaro huquq me`yorlari qoidalarini amalga oshirish strategiyasini ishlab chiqish, inson huquqlari sohasida O`zbekiston Respublikasining xalqaro va milliy tashkilotlar bilan hamkorligini rivojlantirish, mamalakatimizda inson huquqlariga rioya etilishi va bu huquqlarning muhofaza qilinishi yuzasidan milliy maruzalar tayyorlash , davlat hokimiyati va boshqaruv organlariga, shuningdek, inson huquqlari bo`yicha jamoat birlashmalariga maslahatlar berish, inson huquqlarini rag`batlantirish va muhofaza qilishning turli jihatlarini yuzasidan tadqiqotlar o`tkazish kabi vazifalarni muvaffaqiyatli ado etib kelmoqda .

Inson huquqlari va erkinliklarini muhofaza qilishning ta`sirli vositasini barpo etish , xalqaro tashkilotlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorlikni kengaytirish, davlat muassasalari xodimlari va aholining inson huquqlari bo`yicha madaniyatini oshirish maqsadida BMTning Inson huquqlari va boshqaruv tizimini demokratiyalashni qo`llab- quvvatlash dasturiga muvofiq , O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996- yil 31- oktyabrdagi Farmoni bilan Inson huquqlari bo`yicha O`zbekiston Respublikasi Milliy Markazi tuzildi.

Ayni paytda mamalakatimizda inson huquqlari va erkinliklarining huquqiy asoslari yaratilishi va uning amalga oshirilishi hamda kafolatlanishini kuzatuvchi mexanizmlardan yuqorida tilga olib o`tilgan institutlar bilan bir qatorda Oliy sud

huzuridagi Sud qonunchiligini demokratiklashtirish va liberallashtirish hamda sud tizimi mustaqilligini ta`minlash bo`yicha tadqiqot markazi va Adliya vazirligi , Bosh praktura , Ichki ishlar vazirligida inson huquqlari bo`yicha bo`linmalar va boshqarmalar samarali faoliyat yuritmoqda. O`zbekiston xalqaro huquqning umum e`tirof etilgan prinsiplari va normalari ustunligi konstitutsiyaviy asosda e`tirof etiladi. Bugungi kunda mamalakatimiz inson huquqlari bo`yicha 70dan ziyod xalqaro hujjatlar , xususan, BMT tomonidan inson huquqlari bo`yicha qabul qilingan 10ta majburiy xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilib o`zining xalqaro majburiyatlarini muntazam ravishda bajarib kelmoqda.

Bir so`z bilan aytganda, O`zbekistonning demokratik o`zgarishlarga sodiqligini namoyish qilish , yurtimizda kechayotgan ulkan o`zgarishlar va yangilanishlar davrida avvalo inson huquqlarini himoya qilish va rag`batlantirish birlamchi vazifalardan sanaladi. Bunda jamiyatimizda mavjud milliy institutlar ichida inson huquqlari bo`yicha O`zbekiston Respublikasi Milliy Markazining o`rni beqiyosdir.

Xulosa; Ushbu maqolada yangi O`zbekiston inson haq-huquqlari va erkinliklari va uning uchun qilinayotgan shart-sharoitlar ko`lami , insonning yetuklikka erishish uchun qilinayotgan ishlar, haq-huquqlarning himoyasi va ulani qay yo`sinda qo`llash usullari , bir so`z bilan aytganda insonlar o`z haq-huquqlarini bilishni o`rgandilar va boshqalarni aytish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.I.A.Karimov, Bizdan ozozd va obod vatan qolsin. G. "O`zbekiston", 1996-yil, 2-jild, 92-bet
- 2.I.A.Karimov, O`zbekistonning istiqloq va taraqqiyot yo`li, "O`zbekiston", G. 1992-yil, 3-bet
- 3."Inson va siyosat " jurnali. 1991-yil, 6-son, 11-bet
- 4."O`zbekiston ovozi " gazetasi. 1991-yil, 1-sentyabr
- 5.Mahmudjanovna A.N. 2023. Yangi konstitutsiyada inson huquqlarining o`rni va xalqaro huquq normalari bilan uyg`unligi.
- 6.Intenet manbaasi
- 7.Mahmudova D./Qosimova G. Yangi O`zbekistonda inson haq-huquqlari va erkinliklari kafolatining yaratilishi.